

ناطق، زهره، ۱۳۴۸ -

زکات سرمایه‌ی برکات / مولفان گروه پژوهشی سفیر، زهره ناطق،
خدیجه باوند پوری، سمیه آرمند؛ با همکاری کانون فرهنگی هنری محبان ولایت؛
با مقدمه منصور رستمی. - قم: شاکر ۱۳۹۰.

۱۱۰ ص.: جدول

ISBN: 978-964-2883-35-6

۱۶۰۰۰ ریال:

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیپا.

کتابنامه: ص. ۱۰۹ - ۱۱۰؛ همچنین به صورت زیر نویس.

۱. زکات. ۲. زکات - احادیث. ۳. زکات - جنبه های قرآنی.

الف. باوند پوری، خدیجه ۱۳۵۹ - ب. آرمند، سمیه ۱۳۶۷ - ج. گروه پژوهشی سفیر.

د. رستمی، منصور، مقدمه نویسی ح. کانون فرهنگی هنری محبان ولایت. و. عنوان.

۲۹۷/۳۵۶

BP۱۸۸/۴/۸۲

ز ۱۸۲۱

۱۳۹۰

انتشارات شاکر

زکات سرمایه‌ی برکات

نویسندگان: زهره ناطق / خدیجه باوند پوری / سمیه آرمند

با همکاری کانون فرهنگی و هنری محبان ولایت

با مقدمه منصور رستمی

حروف چینی: مهندس مهدی حسینی

ویراستار: عبدالجواد رستمی

ناشر: انتشارات شاکر

لیتوگرافی: اهل بیت

تیراژ: ۳۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۶۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۸۸۳-۳۵-۶ ISBN: 978-964-2883-35-6

◀ قم، خیابان دور شهر، کوچه ۱۸، پلاک ۱۵۶ ▶

تلفن: ۷۷۴۲۰۹۲ - فاکس: ۷۷۳۹۲۶۴ - همراه: ۰۹۱۲ ۲۵۱ ۱۱۹۶

زکات

سیرمطایبه‌ی برگات

مؤلفان: گروه پژوهشی سفیر

با همکاری: کانون فرهنگی و هنری محبان ولایت

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۱	مقدمه
۱۱	زندگی نیک
۱۲	معارف سعادت آفرین
۱۴	اجتهاد و تقلید در اصول و فروع دین
۱۵	ارکان دین
۱۵	اهمیت زکات در اقتصاد جامعه‌ی اسلامی
۱۶	تبیین موضوع
۱۶	هدف تحقیق
۱۷	پیشینه‌ی تحقیق
۲۰	انگیزه‌ی تألیف
۲۳	فصل اول: کلیات: واژه‌ها، مفاهیم، اصول و مبانی
۲۵	اشاره
۲۵	الف: واژه‌ها، مفاهیم و اصطلاحات
۲۷	ب: مبانی و اصول
۳۳	فصل دوم: کشاورز و کشاورزی در فرهنگ دینی
۳۵	کشاورزی شریف‌ترین صنعت
۳۵	نخستین کشاورز
۳۷	آداب کشاورزی
۳۸	وصف برجسته‌ی کشاورزان
۳۸	گنج‌های ناب
۴۰	بیمه کردن کشاورزی
۴۳	فصل سوم: راه‌های نیکوکاری در آئینه‌ی آیات و روایات
۴۵	اوصاف نیک اندیشان نیکوکار
۴۷	انواع انفاق و نیکوکاری

- ۵۰.....انواع اتفاق واجب.....
- ۵۱.....نمودار انواع و اقسام اتفاق و نیکوکاری.....
- ۵۲.....زکات واجب.....
- ۵۲.....تاریخچه‌ی آغاز و انجام زکات و تشکیلات آن.....
- ۵۳.....فلسفه‌ی وجوب زکات.....
- ۵۵.....رابطه‌ی زکات با فقر جهانی.....
- ۵۶.....زکات اموال و موارد مصرف آن.....
- ۵۸.....نمودار موارد مصرف و فواید زکات.....
- ۵۹.....اصناف مردم نسبت به پرداخت زکات.....
- ۵۹.....الف: نیکوکاران دائمی.....
- ۶۰.....ب: نیکوکاران موسمی و فصلی.....
- ۶۱.....ج: اسیران گرفتار دنیا.....
- ۶۳.....مال و فرزند و رابطه‌ی آن‌ها با باقیات صالحات.....
- ۶۴.....آثار و فواید پرداخت زکات.....
- ۶۴.....الف: ارتباط متقابل اعمال در یک دیگر.....
- ۶۷.....ب: پیوند عمل با عامل.....
- ۶۷.....ج: تأثیر اعمال بر دیگران.....
- ۶۸.....د: ربط عمل با جهان طبیعت.....
- ۷۰.....۱- ارتباط و تعامل زکات با دیگر اعمال.....
- ۷۰.....۲- ارتباط و پیوند زکات با زکات دهنده.....
- ۷۲.....۳- ارتباط و تعامل زکات بر دیگران.....
- ۷۳.....۴- ارتباط و تعامل زکات با طبیعت.....
- ۷۴.....موانع عدم پرداخت زکات و عواقب آن.....
- ۷۹.....فصل چهارم: ارتباط اصول عقاید و اخلاق با زکات.....
- ۸۱.....تأثیر عقاید در اعمال.....

۸۲.....	تأثیر عقیده به معاد.....
۸۴.....	تأثیر اخلاق در اعمال نیک و آثار آن.....
۸۴.....	آداب پرداخت و دریافت زکات.....
۸۵.....	بعضی از آداب باطنی زکات.....
۸۷.....	وظایف زکات گیرندگان.....
۸۹.....	فصل پنجم: مسائل و احکام زکات.....
۹۱.....	احکام.....
۹۱.....	تعریف زکات.....
۹۱.....	انواع زکات:.....
۹۲.....	نیت زکات.....
۹۳.....	اموال مشمول زکات.....
۹۴.....	۱- نصاب غلات.....
۹۵.....	۱-۱- جدول نصاب غلات.....
۹۵.....	۲- نصاب دامها.....
۹۶.....	۲-۱- نصاب گوسفند.....
۹۶.....	جدول ۲-۱- نصاب گوسفند.....
۹۶.....	۲-۲- نصاب گاو.....
۹۷.....	جدول ۲-۲- نصاب گاو.....
۹۷.....	۲-۳- نصاب شتر.....
۹۸.....	جدول ۲-۳- نصاب شتر.....
۹۹.....	۳- نصاب طلا و نقره.....
۹۹.....	جدول ۳-۱- نصاب طلا.....
۱۰۰.....	۳-۲- نصاب نقره.....
۱۰۰.....	جدول ۳-۲- نصاب نقره.....
۱۰۰.....	شرایط پرداخت کننده.....
۱۰۱.....	زمان پرداخت زکات اموال نه گانه.....

- شرایط مستحقان زکات ۱۰۱
- موارد مصرف زکات ۱۰۲
- زکات فطره ۱۰۳
- مصرف زکات فطره ۱۰۴
- احکام زکات فطره ۱۰۴
- نتیجه ۱۰۵
- فهرست منابع ۱۰۹
- الف: منابع عربی ۱۰۹
- ب: منابع فارسی ۱۰۹

مقدمه

ستایش خدایی را سراست که همه‌ی خلایق از جود او نعمت وجود یافتند و از خزان‌های
خوان او لباس هستی بر تن نمودند. ملکوت رزقش را در گستره‌ی عالم گسترده تا از آبشار
گرم اش توشه‌ی حیات بردارند و روح کرامت و سخاوت و بزرگواری در جان انسان‌ها دمید تا
نمودی از بود خالق خویش را به تماشا نشانند.
حضرت حق چنان بخشایشگر است که باران رحمتش از عرش تا فرش را درنور دیده است
و انسان را آئینه دار آئین احسان و نیکوکاری کرده تا زینت زندگی را با انفاق رونق بخشد و با
بال احسان از میان خلایق به سوی خالق عروج نماید.

زندگی نیک

نیکو زندگی کردن هنر است و هنر فضیلتی پسندیده، ستودنی و زیباست. برای تحصیل یک
زندگی زیبا باید جریان حیات را هنرمندانه بر اساس زیرساخت‌ها و مبانی برنامه‌های قرآن و
سنت مدیریت کرد. اساسی‌ترین عامل زندگی موفق و پایدار، برخورداری از علم سودمند و
کارآمد می‌باشد، زیرا علم، روشنایی بخش وجود انسان به شمار می‌رود و جهل و نادانی دشمن
انسان است که زندگی انسان را با امواج مشکلات و گرفتاری‌ها مواجه خواهد ساخت، در
نهایت این دشمن خانمان برانداز انسانیت را به دره‌ی سقوط و هلاکت می‌کشانند.

بنابراین عقل سلیم حکم می‌کند که برای دست یازیدن به قله‌ی رفیع سعادت و نیک بختی
و دوری از سقوط در دره‌ی هلاکت و برای مصونیت از غرق شدن در گرداب هولناک و

سهمگین دنیازدگی با علم و آگاهی زندگی را پیش برد تا بتوان در سایه‌ی علم و مدیریت عقل، یک زندگی سعادت آفرین را رقم زد.

معارف سعادت آفرین

دین مقدس اسلام انسان‌ها را به کسب علم و دانش تشویق و ترغیب کرده است و علم را به عنوان یک فضیلت ستوده و عالمان و دانشمندان را گرامی داشته و زندگی در سایه‌ی علم و آگاهی زمینه ساز سعادت دانسته است که مورد تأکید و توصیه‌ی قرآن و سنت می‌باشد.

علم درجات و مراتب مختلف و هم چنین گرایش‌ها و رشته‌های متعدد دارد. گرچه هر علمی در جایگاه خود خوب و پسندیده است، اما بهترین علم، آن است که ابتدا خود فرد از آن بهره برده، سپس در خدمت دیگران درآید و مردم از آن بهره‌مند شوند. علم ریاضیات، فیزیک، شیمی، زیست، مهندسی، کشاورزی، پزشکی، الهیات، فلسفه، فقه، حقوق و ادبیات ارجمند است اما از میان این علوم دسته‌ای هست که لازمه‌ی یک زندگی ایده آل به شمار می‌آیند و جایگاه و منزلتی فراتر از علاقه‌ی انسان دارند، پس شایسته است که هر مسلمانی در تحصیل آن دانش و یا مجموعه‌ای از دانش‌ها بکوشد، این علوم، تضمین کننده‌ی یک زندگی ایده‌آل هستند که عبارتند از:

۱- اصول دین (اصول عقاید)

۲- احکام (فروع دین)

۳- اخلاق (رفتارشناسی و ارتباط با جامعه)

اصول دین دانشی است که درباره‌ی توحید، عدل الهی، نبوت، امامت و معاد سخن می‌گوید.

علم احکام عبارت است از دانشی که درباره‌ی برنامه‌ها و وظایف عملی «مکلف»^۱ بحث می‌کند. به تعبیر دیگر، از بایدها و نبایدها سخن می‌گوید. این علم می‌گوید: چه عملی واجب، حرام، مستحب، مکروه و یا مباح است.

علم اخلاق، علمی است که به موضوع پرورش روح و روان و شیوه‌ی ارتباط انسان با

۱- مکلف به کسی گفته می‌شود که به سن تکلیف شرعی رسیده باشد. دختران در ۹ سالگی و پسران در ۱۵ سالگی به تکلیف می‌رسند.

دیگران می‌پردازد. این بخش از برنامه‌های دینی به بررسی و مطالعه و نحوه‌ی تحصیل صفات نیک و پسندیده مانند: شجاعت، سخاوت، اخلاص، صداقت و ... چگونگی پرهیز از صفات ناپسند و مذموم مانند ظلم و دروغ‌گویی و مانند آن می‌پردازد.

پیامبر اکرم ﷺ فرمود: «إِنَّمَا الْعِلْمُ ثَلَاثَةٌ آيَةٌ مُحْكَمَةٌ أَوْ فَرِيضَةٌ عَادِلَةٌ أَوْ سُنَّةٌ قَائِمَةٌ وَمَا خَلَا هُنَّ فَهُوَ فَضْلٌ»^۱

ترجمه: «علم» سه چیز است: آیه‌ی محکمه (اشاره به اصول عقاید دارد که براهین آن آیات محکم جهان طبیعت و قرآن کریم است)، فریضه‌ی عادلّه (اشاره به علم اخلاق دارد) و سنت قائمه (اشاره به شریعت است که مسایل حلال و حرام را در بردارد) و غیر از این سه دانش، علوم دیگر فضل است.

این علوم، زندگی تعالی بخش و سعادت آفرین را به ارمغان می‌آورد. اعتقاد به خداوند، ضرورت رسالت پیامبران الهی را در پی دارد و بعثت انبیای الهی که با برنامه‌های آسمانی همراه است زمینه‌ی تعلیم و تربیت و ترقی و تکامل انسان‌ها را فراهم می‌آورند. ایمان به عقاید در اخلاق و این دو در انجام برنامه‌های عملی تأثیر گذارند.

کسی که خدا را شناخت به او عشق می‌ورزد و به تبع آن شوق، انگیزه و اراده‌ی پیروی و فرمان برداری از فرمان خدا در او شکوفا می‌شود و به تبع آن با اعمال نیک و پسندیده، خود را به خالق نزدیک می‌نماید و خدای مهربان راهی که انسان را به او واصل می‌نماید، عشق به خدا و پیروی از پیامبر اکرم ﷺ معرفی کرد و فرمود: «إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ»^۲.

ترجمه: اگر دوستدار خدا هستید، از من - پیامبر اکرم ﷺ - پیروی کنید. آن گاه خداوند دوستدار و محب شما می‌گردد.

این کلام نورانی، بدین معناست که فرمان برداری از فرمان پیامبر اکرم ﷺ، شاهراه حرکت به سوی خداست. آن گاه که انسان در مسیر تقرب الهی قدم بر می‌دارد و دستور خداوند را اجرا و در عمل دوستی‌اش را نسبت به او آشکار می‌نماید؛ محبوب خدا می‌گردد.

اجتهاد و تقلید در اصول و فروع دین

علوم سه‌گانه‌ای که لازمه‌ی یک زندگی سعادت بخش است به یک اعتبار به دو دسته تقسیم می‌شوند. الف: علوم نظری. ب: علوم عملی.

۱- اصول عقاید که به اثبات باورهای اعتقادی می‌پردازد، در ردیف علوم نظری قرار دارد. هر مکلفی باید با ادله‌ی عقلی به اصول دین عقیده و ایمان داشته باشد و البته می‌تواند به کمک دیگران این دانش را به صورت برهانی و مستدل فرا بگیرد و به نوعی در این معارف مجتهد باشد. فقهای عظام فرموده‌اند: در اصول دین تقلید جایز و روا نیست.

۲- دانش عملی، دانشی که درباره‌ی برنامه‌های عملی بحث می‌کند. علم فقه و احکام است که تکالیف و وظایف عملی مکلف را بیان می‌نماید. این بخش از دانش دینی را «فروع دین» نامیده‌اند. فروع دین ده چیز است؛ نماز، روزه، خمس، زکات، حج، جهاد، امر به معروف، نهی از منکر، تولی و تبری.

برای شناخت احکام و مراعات آن و انجام عبادات و دستورهای الهی چند راه فرا روی انسان قرار دارد که عبارتند از:

۱- اجتهاد در کسب و تحصیل احکام؛ یعنی انسان مکلف احکام شرعی را از منابع آن که عبارتند از «قرآن، سنت، اجماع و عقل» استنباط و استخراج نموده و به یافته‌های خود عمل کند.^۱

۲- تقلید در عمل به احکام دینی؛ یعنی در انجام عبادات و برنامه‌هایی مانند: نماز، روزه، زکات، عقود و ... از دستورهای مرجع تقلید جامع‌الشرایط پیروی و تقلید کند.

۳- انسان مکلف در انجام وظایف و برنامه‌های عملی «محتاط» باشد؛ بدین معنی که در مسائل باید آرا و نظرات مراجع عظام تقلید را ببیند و فتوایی که به احتیاط نزدیک‌تر است، عمل کند. به عنوان مثال: اگر در مورد عملی بعضی گفته‌اند: انجام دادن آن حرام و بعضی گفته‌اند: مکروه است، باید از انجام آن دوری کند. و یا در مورد عملی بعضی گفته‌اند مستحب و بعضی گفته‌اند واجب است، باید آن را انجام دهد. بنابراین کسی که مجتهد است به علم خود عمل می‌کند و عمل به احتیاط (راه سوم) دشوار است و بهترین و آسان‌ترین راه، تقلید از مرجع تقلید جامع‌الشرایط است.

^۱ - اجتهاد در لغت به معنی، حمل بار سنگین و پر زحمت و طاقت فراست و در اصطلاح عبارت است از استنباط احکام

شرعی فرعی از منابع فقه. اجتهاد در فقه، واجب کفایی است. یعنی بر همه واجب است در تحصیل اجتهاد بکوشند و اگر

ارکان دین

ارکان دین غیر از اصول دین است که بحث آن به اختصار اشارت رفت. در منابع روایی آمده است که ارکان دین پنج چیز است.

امام باقر (علیه السلام) فرمود: «بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ: عَلَى الصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَالصَّوْمِ وَالْحَجِّ وَالْوَلَايَةِ وَلَمْ يُنَادَ بِشَيْءٍ كَمَا تُؤَدَّى بِالْوَلَايَةِ»^۱.

ترجمه: اسلام روی پنج چیز بنا نهاده شده است: نماز، زکات، روزه، حج و ولایت، و برای هیچ چیزی فریاد زده نشده، آن طوری که (در روز غدیر یا در عالم میثاق) برای ولایت فریاد زده شد.

برنامه‌های شریعت که برای اداره‌ی جامعه‌ی بشری نازل شده تأمین کننده‌ی معاش و معیاد جامعه‌ی انسانی است. جامعیت برنامه‌های دین به گونه‌ای است که کمبود و نارسایی در سایه‌ی عمل به برنامه‌ها و قوانین دینی، در جامعه‌ی اسلامی متصور نیست زیرا کمیت و کیفیت برنامه‌های راهبردی شریعت از سوی خالق هستی - که خالق و روزی دهنده‌ی همه‌ی خلایق است - توسط انبیا برای بشر به ارمغان آورده شده تضمین کننده‌ی سعادت انسان‌ها می‌باشد و نسخه‌ی کامل آن در قرآن کریم که منشور جاویدان پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) می‌باشد، پرتو افشان است.

در کنار چهار نوع عبادت اساسی یعنی نماز، زکات، روزه و حج، مدیریت عالی جامعه‌ی اسلامی را طرح و مورد تأکید قرار داد. در رأس جامعه‌ی اسلامی، پس از نبی، ولی و جانشین او مدیریت عالی جامعه اسلامی را عهده دار است. با وجود حاکمیت «ولایت» یعنی امام معصوم و در عصر غیبت «ولایت فقیه» سایر ارکان دین قوام و تحقق می‌یابد، اجرای سایر ارکان به وجود ولایت بستگی دارد. چون ارتباط تنگاتنگی بین «ولایت» و نماز، روزه، زکات و حج وجود دارد. قبول ولایت در صحت این اعمال عبادی نقش آفرین است و از آن طرف وجود حاکمیت ولایت ولی عادل موجب اجرای احکام و حدود الهی است.

اهمیت زکات در اقتصاد جامعه‌ی اسلامی

از آن جا که زکات از ارکان اساسی اسلام و از پایه‌های اساسی اقتصاد جامعه‌ی اسلامی به شمار می‌رود و نقش بنیادین و سرنوشت ساز در تعالی فرد و جامعه دارد و فوایدی گوناگون و

اثرگذار در تأمین بخشی از نیازها و کاستی‌ها و رفع حوائج و نیز فقر زدایی و ریشه کن کردن بیکاری دارد و از سوی دیگر زکات در رشد، پرورش و تهذیب نفس و تزکیه‌ی مال اثر گذار است. لذا از «ارکان خمس»^۱ی دین به شمار می‌آید. مطالعه و بررسی آثار، فوائد، نتایج مادی و معنوی آن و ارتباط زکات با عقاید و اخلاق و هم چنین عواقب ناشی از عدم پرداخت آن، مورد بررسی و تحلیل این نوشتار می‌باشد.

تبیین موضوع

زکات در لغت به معنای «نمو» و «پاکیزگی» آمده است. معنای آن در فرهنگ قرآنی با معنای اصطلاح فقهی آن متفاوت است. معنای قرآنی آن دارای وسعت و گستره‌ای عریض می‌باشد. به گونه‌ای که هر نوع کار خیر و نیک را «زکات» گفته‌اند. از این منظر، زکات، انفاق، صدقه و قرض‌الحسنه معنایی نزدیک به هم دارند. از آن جا که زکات در مفهوم عام، مطلق احسان و انفاق و نیکوکاری را در بر می‌گیرد و به معنای خاص فقهی، شامل اخراج مال معین می‌شود، لذا نیکوکاری به معنای عام و سپس زکات به معنای خاص مورد بررسی قرار گرفته است. زکات و «انفاق هم باعث تحکیم پیوند بندگان با خداست و هم در پرتو توجه به خدا در تحکیم پیوند بندگان با یکدیگر مؤثر است»^۲.

در اصطلاح فقهی، زکات عبارت است از: «بعضی از مال که طبق احکام و شرایط خاصی خارج می‌شود»^۳. زکات از ضروریات دین مبین اسلام است. و کسی که می‌داند از ضروریات دین است و آن را انکار کند از دایره‌ی دین خارج است زیرا انکار زکات به انکار پیامبر می‌انجامد.

هدف تحقیق

زکات فریضه‌ای است که مقارن با نماز ۲۸ بار ذکر شده است، آثار و فواید مادی، معنوی، فردی و اجتماعی فراوانی دارد اما کتاب‌هایی که به موضوع زکات پرداخته‌اند، اغلب کتاب‌های فقهی و رساله‌های علمیه است. از آن جا که در کتاب‌های فقهی به بحث‌های استدلالی استنباط

۱- تسنیم تفسیر قرآن کریم، ج ۲، صص ۱۶۸-۱۶۷.

۲- الزکاة، ج ۱، ص ۳۹۵.

احکام به شیوهی رایج در مباحث تخصصی به این موضوع پرداخته می‌شود و یا در رساله‌های علمیه صرفاً احکام آن بیان می‌شود و آثار فقهی مورد مراجعه‌ی خواص و رساله‌های علمیه مسایل و احکام عملی را در بردارد، کم‌تر به موضوع زکات از نظر آیات و روایات و آثار و فتاوی آن پرداخته‌اند و این خلأ فرهنگی در جامعه امری محسوس است. لذا این نوشتار به مطالعه و بررسی زکات به معنای عام (نیکوکاری و انفاق) و خاص فقهی (احکام زکات) پرداخته است. امید است که این اثر، بخشی از نیاز فرهنگی در اطلاع‌رسانی به مردم - به ویژه کشاورزان و خیرین و نیکوکاران - برآورده سازد و نیز مورد استفاده‌ی مبلغان علوم دینی و معلمان و مربیان تربیتی و علاقمندان واقع گردد.

پیشینه‌ی تحقیق

فریضه‌ی زکات، تاریخ و پیشینه‌ای کهن به قدمت تاریخ شرایع آسمانی دارد و تشریع آن اختصاص به شریعت مقدس اسلام ندارد و اسلام آن را تأسیس نکرده است. در ادیان و شرایع ابراهیمی قبل از اسلام موضوع زکات از جمله‌ی احکام تکلیفی بوده و پیروان شرایع پیشین مکلف به ادای آن بوده‌اند.

خداوند در قرآن کریم درباره‌ی حضرت ابراهیم علیه السلام می‌فرماید: ﴿وَجَعَلْنَاهُمْ أُمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ وَكَانُوا لَنَا عَابِدِينَ﴾.

ترجمه: و آنان را پیشوای مردم ساختیم تا خلق را به امر ما هدایت کنند و هر کار نیکو را (از انواع عبادات و خیرات) به خصوص اقامه‌ی نماز و ادای زکات را به آن‌ها وحی کردیم و آن‌ها هم به عبادت ما پرداختند.

در قرآن درباره‌ی حضرت اسماعیل علیه السلام می‌فرماید: ﴿وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا﴾.

ترجمه: و همیشه اهل بیت خود را به ادای نماز و زکات امر می‌کرد و او نزد خدا بنده‌ی پسندیده‌ای بود.

خداوند درباره‌ی حضرت عیسی علیه السلام می‌فرماید: ﴿وَجَعَلْنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ وَأَوْصَنِي

بِالصَّلَاةِ وَ الزُّكُوةِ مَا دُمْتُ حَيًّا^۱ ﴿

و خداوند مرا هر کجا باشم برای جهانیان مایه‌ی برکت و رحمت گردانید و تا زنده‌ام به نماز و زکات سفارش کرد.

باز در قرآن کریم درباره‌ی زکات و نماز در قوم بنی اسرائیل می‌فرماید:

﴿وَلَقَدْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا وَقَالَ اللَّهُ إِنِّي مَعَكُمْ لَئِنْ أَقَمْتُمُ الصَّلَاةَ وَآتَيْتُمُ الزُّكُوةَ^۲ ﴿

ترجمه: همانا خدا از بنی اسرائیل عهد گرفت و دوازده بزرگ در میان آن‌ها برانگیختیم (که پیشوای هر سبطی باشند) و خدا بنی اسرائیل را گفت من (در هر حال) با شمایم هر گاه نماز را به پا دارید و زکات بدهید.

این آیات درباره‌ی حضرت ابراهیم، اسماعیل و بنی اسرائیل سخن می‌گویند. و پس از نماز زکات را طرح نموده است. در کتاب‌های مقدس تورات، انجیل و همچنین در کتاب مقدس صائبان پیروان حضرت یحیی یا زکریا، زکات یکی از واجبات دینی شمرده شده است.^۳

در شرایع پیش از اسلام زکات یکی از واجبات دینی بود که علاوه بر کتاب‌های انبیای پیش از اسلام قرآن، نیز در آیات مختلف آن را بازگو کرده است، در شریعت اسلام پس از قرآن کریم در منابع روایی و آثار فقهی احادیث و احکام آن مطرح است. ذکر منابعی که به موضوع زکات پرداخته است، فراتر از گنجایش این نوشتار است و برای آشنایی تعدادی از آن‌ها ذکر می‌گردد:

۱- قرآن کریم؛ در قرآن کریم ۳۲ بار واژه‌ی «زکات» و ۳۲ بار نیز واژه‌ی «برکت» آمده است و ۲۸ بار زکات همراه با نماز ذکر شده است و این می‌رساند که زکات بعد از نماز دارای اهمیت می‌باشد و خداوند می‌فرماید: ﴿اقِيمُوا الصَّلَاةَ وَ آتُوا الزُّكُوةَ^۴ ﴿

ترجمه: به پا دارید نماز را و زکات بدهید.

۲- نهج البلاغه؛ پس از قرآن کریم کتاب گران‌قدر نهج البلاغه به مسئله‌ی زکات پرداخته و

۱- مریم/۳۱.

۲- مائده/۱۲.

۳- در سوره ی بقره/۶۲ درباره‌ی صائبان سخن آمده است.

۴- بقره/۱۷۷.

مطالبی را بیان کرده است.

۳- کتاب‌های اربعه که عبارتند از: کتاب الکافی، الاستبصار. من لا یحضره الفقیه و التهذیب^۱ احادیث احکام را در بر دارند. در هر کدام از این آثار گرانسنگ یک باب (کتاب) به موضوع «زکات» اختصاص دارد و احادیث «زکات» در آن باب آمده است.

۴- وسائل الشیعه؛ اثر محمد بن حسن خُرقانی، در واقع دایرةالمعارف احادیث مربوط به احکام دین می‌باشد. در این کتاب نیز یک باب به «زکات» اختصاص یافته است.

۵- کتاب مقنعه اثر محمد بن محمد بن نعمان معروف به شیخ مفید (۴۱۳-۳۳۶ م) درباره‌ی احکام دینی می‌باشد و یکی از ابواب آن درباره‌ی «زکات» احکام آن سخن گفته است.

۶- لمعة؛ اثر محمد بن جمال الدین مکی معروف به شهید اول (۷۸۴-۷۳۴ م) یک دوره مختصر فقه شیعه است و باب سوم آن به بحث «زکات» پرداخته است. آغاز بحث زکات در کتاب لمعه چنین است: «کتاب الزکاة و فصوله اربعة؛ الاول، تَجِبُ الزکاة علی البالغ العاقل الحر المتمکن من التصرف، فی الانعام الثلاثة و الغلات الاربع و التقدین و تستحب فیما تُنبِت الارض من المکیل و الموزون و فی مال التجارة».

۷- الروضة البهیة؛ اثر زین العابدین الجبلی (۹۶۵-۹۱۱) معروف به شهید ثانی، این کتاب شرح استدلالی للمعه‌ی شهید اول است که کتاب دوسی حوزه‌های علمیه می‌باشد.

۸- شرایع الاسلام، تألیف ابوالقاسم جعفر بن حسن بن یحیی بن سعید حلّی معروف به محقق حلّی یک باب آن به مسئله‌ی «زکات» می‌پردازد.

۹- منتهی المطلب فی تحقیق المذهب؛ تألیف حسن بن یوسف بن علی بن مطهر (قرن هشتم) یک دوره فقه استدلالی است که آراء مذاهب چهارگانه‌ی اهل سنت درباره‌ی مسائل احکام بیان کرده و نظر حق (شیعه) را تحقیقاً و مستدل اثبات نموده است.

۱۰- ریاض المسالک؛ تألیف علی بن محمد علی طباطبایی رحمته الله. یک دوره فقه می‌باشد که یک باب آن از «زکات» بحث کرده است.

۱۱- کتاب جواهر الکلام فی شرح «شرایع الاسلام» که می‌توان آن را دایرةالمعارف فقه

۱- الکافی؛ اثر ثقة الاسلام کلینی، استبصار و تهذیب؛ اثر شیخ الطائفة محمد بن حسن طوسی و من لا یحضره الفقیه؛ اثر محمد بن علی بن الحسین (شیخ صدوق) می‌باشد.

۲- لمعه، کتاب زکات، ص ۸۹.

نامید اثر محمد حسن النجفی رحمته الله (متوفی ۱۲۶۶) از علمای بزرگ قرن سیزدهم می‌باشد و بعد از «صلوة» مسئله‌ی «زکات» را بیان کرده است. این اثر در ۴۳ جلد چاپ شده است.

۱۲- الفقه؛ اثر حضرت آیت الله سید محمد حسینی شیرازی رحمته الله (معاصر) یک دوره فقه مبسوط است که در ۱۱۰ جلد تألیف شده است.

۱۳- موسوعه‌ی محقق خویی رحمته الله؛ تقریرات درس خارج ایشان است که توسط حضرت آیت الله مرتضی بروجرودی تهیه شده و به انضمام درس اصول فقه در ۵۰ جلد به زیور طبع آراسته شد.

۱۴- عروۃ الوثقی؛ اثر مرحوم آیت الله العظمی سید محمد کاظم یزدی که یک باب آن به زکات پرداخته است. این کتاب معجز درس تخصصی خارج فقه است و اکنون با پانزده حاشیه توسط جامعه‌ی مدرسین حوزه‌ی علمیه چاپ شده است.

۱۵- تحریر الوسیله؛ تألیف سید روح الله موسوی معروف به امام خمینی رحمته الله (بنیانگذار انقلاب اسلامی ایران) این کتاب یک دوره فقه است که یک باب آن درباره‌ی «زکات» و احکام مربوط به آن بحث کرده است.

۱۶- الزکوة؛ تألیف جعفر سبحانی (معاصر)، این کتاب به تفصیل درباره‌ی «زکات» از نگاه آیات و روایات و به صورت استدلالی بحث می‌نماید.

۱۷- در منابع اهل سنت نیز به موضوع زکات پرداخته‌اند. کتاب‌های صحاح الستة احادیث باب «زکات» را در خود جای داده است. در آثار فقهی مذاهب اربعه درباره‌ی این موضوع از نگاه آیات و روایات سخن گفته‌اند.

انگیزه‌ی تألیف

در عصر حاضر که وسایل ارتباط جمعی به ویژه ماهواره و اینترنت به سهولت در اختیار عموم قرار دارد، زندگی انسان با دنیایی جدید مواجه گردیده است که موجب تبعات و آثاری دو سویه می‌گردد. از طرفی اینترنت بهترین خدمات را پردازش و فعالیت و برنامه‌های مختلف را به گونه‌ای حیرت انگیز سرعت عمل بخشیده است و از سوی دیگر بسان شمشیری خطرناک است که یک سمّش در دست دشمن و لبه‌ی برآن آن تا فضای خانه و خانواده‌ها رسیده است و قدرت‌های استکباری که کلید آن را در اختیار دارند اهداف خاص خود را از این فضای پر خطر و آلوده کاسته و آنان را به دام خود می‌کشند و به تدریج آن‌ها را به

مورد هجوم قرار می‌دهند و سعی در نفی حقیقت و واقعیت‌ها دارند تا با تحقیر و تضعیف اقوام و ملل جهان، ظلم و ستم را به آنان هدیه کنند. اما اگر مدیریت آن در دست صاحبان اندیشه‌های والا و خردمندان و صالحان باشد آن را در مسیر خدمت به خلق و ترویج علم و فرهنگ و دین هدایت خواهند کرد. لذا، باید چاره‌ای اندیشید.

بدیهی است که مهم‌ترین عامل امنیت و آسایش جامعه‌ی دینی، آگاهی، پابندی، اجرای برنامه‌ها و آموزه‌های مذهبی و فرهنگی می‌باشد که تضمین‌کننده‌ی حفظ جامعه از خطر بیگانگان است، همان گونه که در میدان نبرد و پیکار با دشمن سلاح نظامی کارگر است؛ در میدان جهاد علمی و فرهنگی، تلاش و فعالیت در منطقه‌ی اعتقادی و فرهنگی ضرورت دارد، زیرا عقاید، نقطه‌ی اتصال مردم به یکدیگر و موجب حفظ وحدت آن‌ها در برابر هر هجومی می‌باشد به این جهت است که مجامع علمی، فرهنگی و آموزشی مانند حوزه، دانشگاه، پژوهشگاه و مؤسسات فرهنگی و مذهبی به نیازهای جامعه پاسخ می‌دهند. این مراکز با توجه به مطالعه و بررسی وضعیت موجود و به ترتیب اولویت‌ها محصول پژوهش‌ها، مطالعات یافته‌های خود را در اختیار جامعه قرار می‌دهند.

معمولاً در مناطق مختلف مؤسسات فرهنگی، مذهبی و هنری به اقتضای نیازها و خواسته‌ها و امکانات مادی و معنوی ارائه‌ی خدمات می‌کنند و مردم نیز از محصولات علمی و فرهنگی آن‌ها استفاده می‌برند اما در مناطقی که فقدان این مؤسسات مشهود و نیاز به آن محسوس است ایجاب می‌نماید که نسبت به تأسیس این مراکز اقدام گردد تا نیازها را شناسایی و استعدادها در جهت تأمین نیازها شکوفا گردد.

بنابراین در راستای ادای تکلیف و تحقق بخشیدن به نیاز این مرز و بوم، جمعی از دانش‌آموختگان حوزه و دانشگاه را بر آن داشت تا یک حرکت فرهنگی و پژوهشی را ساماندهی نمایند، که این جریان فکری و فرهنگی مولود دو عامل اساسی ذیل است:

۱- در منطقه، استعدادهای بالقوه‌ی فراوان وجود دارد که شایسته و بایسته‌ی بالندگی و شکوفایی هستند و برنامه ریزی منظم، امکان استفاده و بهره‌برداری از این منابع مهم انسانی را فراهم می‌سازد. بدیهی است که بدون ساماندهی تحقق این امر میسر نیست.

۲- اجابت نیازهای فرهنگی و تبلیغات مذهبی و اطلاع‌رسانی و تعمیق معارف دینی با بهره‌گیری از الگویی مناسب و شیوه‌ای کارآمد، مستلزم طرح و پروژه‌ای هماهنگ و منسجم می‌باشد که اجرای آن با همکاری و همیاری معلمان، مربیان، مبلغان دینی و مساعدت مسئولان فرهنگی امکان‌پذیر است.

به منظور تحقق بخشیدن به این دو اصل اساسی، حرکتی آغاز گردید که با استعانت از

خداوند جریان و امتداد خواهد یافت. ناگفته پیداست که بالندگی و شکوفایی این جریان فرهنگی مرهون همراهی و هم‌فکری و همبستگی پژوهش‌گران و علاقه‌مندان به فعالیت‌های دینی و فرهنگی است که در شکوفایی این نهال نوپا، تأثیر فراوان دارد.

کتابی که پیش رو دارید، بخشی از فعالیت این حرکت فرهنگی است که با همکاری جمعی از پژوهشگران جوان حوزه و دانشگاه- با عنوان «زکات سرمایه‌ی برکات» توسط گروه پژوهشی «سفیر»، سرکار خانم زهره ناطق، خدیجه باوندپوری و سمیه آرمند تألیف و ارائه گردید.^۱ این اثر دارای پنج فصل می‌باشد که عبارت است از:

۱- فصل اول: کلیات؛ واژه‌ها، مفاهیم و اصلاحات

۲- فصل دوم: کشاورزی و کشاورزی در فرهنگ دینی

۳- فصل سوم: راه‌های نیکوکاری در آئینه‌ی آیات و روایات

۴- فصل چهارم: ارتباط و تعامل اصول دین و اخلاق با زکات

۵- فصل پنجم: مسایل و احکام زکات.

امید است که این خدمت فرهنگی مورد توجه ارباب فضل و دانش و علاقه‌مندان به معارف دینی قرار گیرد و بیش از پیش شاهد دیگر آثار این مجموعه‌ی فرهنگی و پژوهشی باشیم.

منصور رستمی

قم حوزه‌ی علمیه

۱۳۸۹